

АНТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО ДАВНЯ ГРЕЦІЯ

У західній та східній історіографії – два значення слова античність:

- західне: це світ греко-латинський
- східне: культура, яка формувалася при становленні цивілізації (китайська, індійська, передньоазійська, середземноморська античність).

Зміст античних теорій мови: вони дають правила користування мовою, створеною як результат раніше здійсненого називання речей, що визначало побудову людської мови.

З античної теорії мови – 2 самостійних галузі:

- теорія називання (< ант. філософія, яку цікавила природа мови);
- граматичне мистецтво.

Теорія найменувань – одна з найважливіших частин в історії античної філософії.

Загальний сенс т.н. – знаярдевість імені: слово, називаючи річ, є знаярдеям, за допомогою якого в діяльності людей виникає іменована річ.

Конфуцій: «Якщо ім'я дане неправильно, то річ не підкоряється, якщо річ не підкоряється, то справа не може бути зроблена. Якщо ж ім'я дане правильно, то річ підкоряється і, відповідно, робиться справа».

А. Давньогрецька лінгвістика як складник грецької філософії

Уже в ранній період свого розвитку д. грецька філософія намагається розв'язати питання між мовою, мисленням і буттям про походження та сутність мови.

Інтерес до мовних проблем > дискусія про правильність імен: чи одержують речі свої слова-назви за сутністю речей, їх природою, тобто «правильно, що зв'язок між словом і річчю – за законом, за звичаєм, за договором, за встановленням людей, тобто довільно, а отже, неправильно».

Дискусія про співвідношення між речами та їх іменами – в Елладі (VI-V ст. до н. е.).

Геракліт: кожне поняття нерозривно пов'язане з тією річчю, яку воно передає. В іменах розкривається сутність речей.

Демокріт: речі позначаються за звичаєм, за законом, бо багато слів мають по кілька значень, багато понять має по кілька назв. Одне слово може змінюватися іншим.

Центр теорії найменувань – уміння дати правильне ім'я.

Про це – діалог Платона «Кратил».

Платон (присвятив дискусії діалог «Кратил»): висміяв погляди прихильників природи та протилежні їм. Тут розглядається не лише правильність імен як прописування загального порядку, а й методи створення правильних імен через об'єктивний аналіз ситуації називання.

У «Кратил, або про правильність імен» - ідеї про мову.

Платон тут зібрав усі наявні теорії походження мови, висміяв кожну з них.

Учасники діалогу:

- *Кратил* – прихильник теорії «відприродності» імен;
- *Гермоген* – прихильник теорії походження імен «за встановленням»;
- *Сократ* – учитель самого Платона і виразник його ідей.

Сократ: слова можуть відображати сутність речей.

[r] – подібний до пориву, звук дрижання: *rein* ‘текти’, *tromos* ‘тремтіти’, *trechein* ‘бігти’

[j] – для всього тонкого, плинного

[λ] – для всього гладкого й лискучого.

Щось подібне пізніше говоритиме Аврелій Августин (354-430): *mel* ‘мед’ приємне для слуху, а *acer* ‘гострий’ – неприємне. Г.Лейбніц, зокрема, вважав, що звук [l] виражає щось м'яке і вказує на швидкість: нім. *leben* ‘жити’, *lieben* ‘любити’, *Lauf* ‘біг’, *Lowe* ‘лев’, *Luchs* ‘рись’.

В. Гумбольдт: [i] передає уявлення про те, що ніби ллється (*Lied* ‘пісня’, *Licht* ‘світло’), а звук [w] асоціюється з неспокоєм, невідомістю (*wehen* ‘віяти’, *Wind* ‘вітер’, *Wolke* ‘хмара’, *Wunsch* ‘бажання’).

Спочатку зв'язок між річчю та назвою був, але потім від початкових слів утворилися нові і цей зв'язок втрапився.

Сократ (=Платон): встановлювачі імен повинні мати здібності. Здібний встановлював дасть правильне ім'я.

Бажаємо, щоб більшість звуків імені була подібна до називання речей > слова – це символи. І якщо встановлювач імені називає річ правильно, то слова відповідають природі речей.

Мова може існувати тільки в ідеї, згідно з природою.

Але тут же: імена притаманні речам від природи.

Слово пов'язане з річчю через уживання його поколіннями.

Аристотель: такий же погляд. Розвивав ідеї Платона.

1. Речі й враження, які вони викликають, скрізь однакові, але знаки скрізь різні.

> жодне ім'я (назва) не існує від природи. Слова лише випадково пов'язані з речами.

2. Заклав основи системного вивчення мови (пише про звуки, які > у склади, а склади > у слова, а слова > у речення).

3. 8 частин мови:

- **елементи** – звуки мови (голосні, приголосні, безголосні – це ще з Платонового діалогу «Філеб»)

- **склад** (голосний + приголосний)

- **сполучник** та **член** – службові частини мови

- **ім'я** – вказує на річ

- **дієслово** – вказує на час (здоров'я – іменник, здоровий – дієслово, вказує на наявність ознаки в цей час). Тут – логіка пояснення суб'єкта й предиката.

- **відмінок** - для дієслова, яке змінюється за особами, числами, часами, відмінками

- **речення** – є просте і складне, писав про це у своїй «Риториці» (пояснював логіку простих та складних речень).

Саме після Арістотеля – логіко-граматичний погляд на структуру мови в європейській науці (аж до XVIII ст.)

4. Основи синхронійного вивчення мови.

5. Слово – символ (єдність психічного – явлення, що є в душі, та звукового).

Епікурійці: Назви речей встановлюються за їх природою. АЛЕ різні народи кладуть на мову своє відбиття за звичаєм.

Стоїки: речі називаються з огляду на їх природу. Відродили вчення Геракліта про вогонь-логос, першооснову всього суцього. Наслідували Арістотеля.

Описали 24 звуки, 5 частин мови (власне ім'я (онім), просто ім'я, дієслово, сполучник, член).

Відмінки відносили тільки до сфери іменника.

Розподілили їх на прямі й непрямі. Ці відмінки – і в сучасній граматиці так і залишилися.

Особлива увага – формам слів (акцеденціям).

Заклали, підтримуючи точку зору Геракліта (слова істинні від початку), **основи етимології:** займалися пошуками первинної назви – етимона 'істини'.

СКЕПТИКИ (Піррон): речі називаються без огляду на їх природу, бо інакше люди мали б єдину мову. А так – мови різні.

Відтак – виформування **трьох теорій походження мови:**

- договірна;
- звуконаслідувальна;
- вибукова.

Цей період називається філософським періодом в історії давньогрецької лінгвістики (V-III тис. до н. е.).

Б. Олександрійський період в історії давньогрецького мовознавства
III-II тис. до н.е.

Дискусія між аналогістами та аномалістами. Розпочали її останні.

АНОМАЛІСТИ (стоїки - Хрісіпп):

- 1) мова – явище безсистемне;
- 2) невідповідність між словом, думкою та предметом;

3) багато відхилень від закономірностей.

АНАЛОГІСТИ (Арістарх):

- 1) мова – відповідає системі понять, адекватно відбиває мислення;
- 2) у мові панує аналогія, закономірності – чіткі й послідовні;
- 3) якщо у грецькій та латинській мовах існує три роди, то це тільки тому, що предмети можуть бути чоловічої й жіночої статі або ж не належати ні до однієї, ні до іншої.

Наслідки дискусії:

Аналогісти:

- 1) побудова систематичних граматики;
- 2) перший поділ мовного матеріалу на частини мови (Демкоріт, Платон): ім'я та дієслово.

Арістарх – 8 частин мови: ім'я, дієслово, займенник, прийметник, прислівник, сполучник, член;

- 3) поділ звуків на голосні й приголосні.

Стоїки:

- 1) Хрїсіпп та Дїоген – 5 частин мови: дієслово, сполучник, артикль, власні назви, загальні назви;
- 2) виокремили граматичні категорії;
- 3) відмінки: прямі (N, G, D, Acc) й непрямі;
- 4) дали поштовх до вивчення речень.

МОВОЗНАВСТВО В ДАВНЬОМУ РИМІ

Не таке багате на щось оригінальне.

Заслуги римських учених:

- 1) **зберегли** значну частину мовознавства Д.Греції;
- 2) **уточнили**, систематизували й розгорнули теоретичні засади давньогрецьких учених;
- 3) **Епікур**: *теорія вигукового, або афективного походження мови* (його погляди не досить добре відтворені через брак фактичних матеріалів);
- 4) **поема Тіта Лукреція Кара** «Про природу речей» - характеристика грецького мовознавства;
- 5) **Августин Аврелій**: послідовник греків у звуконаслідувальній теорії походження мови;
- 6) **Гай Юлій Цезар**, тр. «Про аналогію» - прихильник аналогістів;
- 7) **Марк Теренцій Варрон**, праця «Про латинську мову» - найголовніші відомості про те, як розуміли римляни аналогістів та анімалістів.

На матеріалі відмінювання імен та дієслів, а також словотвору в латинській мові Варрон хотів примирити 2 крайні погляди.

Він же визначив етимологію як науку, що встановлює, чому і як з'явилися слова.

АЛЕ панівною в римлян стала олександрійська граматична теорія (Квінт Пелемон, підручник нормативної граматики латинської мови: снує 8 частин мови, замість артикля – вигук);

8) римляни відкрили новий відмінок – ablativus;

9) поділили числівники на кількісні й порядкові;

10) на відміну від греків, д.римські риторики щільніше поєднували ораторське мистецтво, стилістику й граматику (Марк Фабій, підручник із красномовства).

ЗНАЧЕННЯ античної філології в історії мовознавства.

В.Тамсен: «Грамматична система Європи аж до XIX століття ґрунтувалася на лінгвістичному ученні греків, у його видозміненому на римському ґрунті вигляді».

Вагомість античного мовознавства:

1) термінологія у фонетиці, граматиці, лексиці, стилістиці;

2) граматика – самостійна наука!

3) встановили основні граматичні критерії імен та дієслів;

4) заклали основи фонетики (греки), морфології, синтаксису, етимології;

5) визначили слова і речення.

Недоліки:

1) змішували логічні категорії з граматичними;

2) їх цікавили тільки грецька та латинська мови, інші мови для них – варварські;

3) у своїх граматичних теоріях залежали від філософії, надто ж від логіки.